

SATRANÇ OYUNCUSU TÜRK YENİDEN BEYAZ PERDEDE!

Mavikale'nin bu sayısında, efsanevi satranç otomatı Türk'ü odağına alan bir başka filmi daha tanıtacağım: Satranç Oyuncusu

FİLMİN KÜNYESİ

Türkçe adı	Satranç Oyuncusu
Orijinal adı	Le Joueur d'Échecs
İngilizce adı	The Chess Player, The Devil Is an Empress
Yönetmen	Jean Dréville
Yapım yılı	1938
Yapımcı ülke	Fransa
Orijinal dil	Fransızca
Süresi	70 dakika
Eserin yazarı	Henry Dupuy-Mazuel
Oyuncular	Françoise Rosay, Conrad Veidt, Bernard Lancet, Micheline Francey, Paul Cambo, Jacques Grétilat, Jean Térmerson, Edmonde Guy, Delphin, Manuel Gary, Gaston Modot
IMDB Puanı	6.8

Prof. Dr. Ergin Çiftçi

Sporcu

erginciftci@gmail.com

Perde, siyah beyaz bir dünyaya açılır açılmaz seyirciyi bir satranç filmine hazırlar: Kamera sürmekte olan bir satranç maçının üstüne odaklanmıştır. Film yazıları akar, az sonra göreceğimiz kahramanlar tanıtılır ama kamera, aralarda o yarıda kalmış satranç maçını bir köşesinden göstermeyi sürdürür.

Vilnius, 1776: Kendimizi bir anda Baron von Kempelen'in atölyesinde görürüz. Hummalı bir çalışma içindedir. Alevler bir demir parçasını kızartana kadar yükselmiştir, ateşi körükleyen ile az sonra kızgın demiri dögecek olan ustalar, daha ilk bakışta, insani eylemler yapsalar da aslında bu işler için üretiltikleri aşikâr olan mekanik işçiler olduklarını gizleme gereği duymazlar.

İşi bitince iki cansız yardımcısını durduran adam uzun bir koridora yürür. Sütunların arasında içinde insanımsı varlıklar olduğunu haber veren beyaz örtülerle sarılmış cisimler ve üstlerinde onları harekete geçireceği anlaşılan kollar vardır. Eserleri arasında yürüyen, uzun boylu, dinç, yüzünde kararlı bir ifade okunan genç adam nihayet durur. Tavanda asılı kollardan birini çeker. Bu komutu alan dört otomatın harekete geçtiği görülür: Süngü takılı tüfekleriyle yürüyüşe geçen bu dört askeri, gerçeğinden ayırmak ilk bakışta güçtür.

Bir başka yerde, kar yağışı altında, önceki sahne-
de başlayan tempoda uygun adım yürüyen gerçek
askerleri görürüz. O askerleri sarayının pencere-
sinden izleyen kadın, Baron von Kempelen'in as-
kerlerini gördüğünü ima edecek biçimde, onları
otomatlara benzetir. Rus İmparatoriçesi İkinci
Katerina olduğu anlaşılan bu kadın da genç, dinç
ve zinde görünümündedir. Aynı mekânı paylaştığı,
şişman ve sol gözü siyah bir bere ile kapalı görü-
nen adam, Baron von Kempelen'in adını duyar
duymaz öfkelenir. Ancak bu öfkenin aslında ona
değil, imparatoriçeye yaklaşan her erkeğe yönelik
olduğu anlaşılır. Prens Potemkin adlı bu kıskanç
adamın, imparatoriçenin resmi eşi olduğu, ancak
tahtın varisi olan bir soylu olarak doğmadığı için,
tahtı temsil eden ve bütün gücü elinde tutan eşi-
nin gölgesinde kaldığı anlaşılır.

İmparatoriçe, Baron von Kempelen'in canlıları taklit eden otomatlar yapan bir Avusturyalı olduğunu, Avusturya Kraliçesi Maria Teresa'nın onu büyüclük yaptığı için idam ettirmesinden kendisinin kurtardığını ve Vilnius'ta yerleşmesine izin verdiğini söyler. İmparatoriçe, Vilnius'u da içeren Polonya'da kendi hâkimiyetlerine karşı bir ayaklanmanın yaklaşmakta olduğunu söyleyince Potemkin yine öfkelenir. Polonya Kralı Stanislas'ın, imparatoriçe'nin eski sevgililerinden biri olduğundan şüphelenmiştir. Onu, tıpkı sakallı Türkler gibi astıracağını söyler.

İmparatoriçe, Baron von Kempelen'i huzuruna çağırır. Prens Potemkin, içeri giren Baron von Kempelen'e takılır: “Yaşayanlara benzeyen bebekleri yapan sen misin, bebeklerle oynamak için fazla büyük değil misin, gerçek boyda kadınlar da yapıyor musun?” Baron von Kempelen başlangıçta masum bir yanıt verse de karşısındakinin seviyesi düştükçe bu kışkırtıcı soruların

Satranç Oyuncusu filminin afişi.

büyük çoğunluğunu terbiyesini koruyarak ya-
nıtsız bırakır. Araya giren imparatoriçe, Prens
Potemkin'i gönderdikten sonra, baş başa kaldı-
ğı Kempelen'e Vilnius'ta durumun ne olduğunu
sorar, özellikle, portresi isyancıların bayrağına
nakşedilen "Polonyalı Jean D'arc, Sonia" ilgisini
çekmektedir. İmparatoriçe, henüz iki yaşınday-
ken Sonia'nın hayatını kendisinin güvence altına
aldığını söyler. Ama gelinen bu noktada hem onu
hem de kendi eliyle Albay rütbesi verdiği Bo-
leslas'ı zamanında öldürtmediği için pişmanlık
duyduğunu gizlemez. Baron von Kempelen de
onları desteklemekte midir? Kempelen, bu mil-
liyetçi isyanı desteklemediğini, ama Kontes Vo-
rowska'ya ölüm döşegindeyken oğlu Boleslas ve
evlat edindiği Sonia'ya bakacağı konusunda söz
verdiğini söyler. İmparatoriçe, bir arada büyüyen
iki genç arasında duygusal bir yakınlık olup ol-
madığını sorunca Baron von Kempelen birbiri-
lerini yalnızca kardeş olarak sevdiklerini söyler,
onların ortak ideali Polonya'nın bağımsızlığıdır.
İmparatoriçe bu ideali son derece gülünç bulur,
çünkü Sonia aslında bir Rus olarak doğmuştur!
Bu yeni bilgi Baron von Kempelen'i gerçekten
çok şaşırtır. Söylediğinin kuşkuyla hatta dehşetle
karşılandığını gören imparatoriçe doğum belge-

Boleslas, Nikolaieff'i mat eden son hamlesini yapıyor.

lerini göstererek Sonia'nın bir Rus soylusu olduğunu kanıtlamak zorunda kalır.

Bu sırada, Vilnius'ta bulunan, Vorowski Şatosu'nda, Polonya'nın bağımsızlığı hayaliyle yanıp tutuşan bir grup insan bir araya gelmiştir. Coşkuyla bağımsızlık marşı söylenirken genç ve güzel Sonia piyano çalmakta, Boleslas, onun hemen yanında ayakta durmaktadır. Geride, Sonia'nın portresinin işlendiği bir bayrak asılı durmaktadır. Rus devriyesi şatonun önünden geçerken bile marşa devam edilir. Kendilerine kadar gelen marşı duymuş olan Prens Serge Oblomoff ve Binbaşı Nikolaieff komutasındaki Rus devriyesi, egemenliklerine meydan okuyan bu marşı duymaya artık alışmışlar gibi, bir tepki göstermek yerine yoldan geçmekte olan ve şüphelendikleri bir at arabasını durdururlar. Arabada bulunan genç ve güzel dansçı Wanda Zalewska, Kral Stanislas'ın isteğiyle, Baron von Kempelen'in kendisine benzeyen bir otomat yapabilmesi için ona modellik yapmak amacıyla kente geldiğini söyler.

Baron von Kempelen, Wanda'yı şatosunda karşılar, ancak yemekte onu ürperten bir konuk daha vardır: Kontes Vorowska! Baron von Kempelen, ölümün kendisi için bir anlam ifade etmediğini, iki yıl önce hayata veda eden kontesin kendisini bir yerde beklediğini söyler. Wanda, diğer otomatları da görmek istediğini söyleyince Baron

von Kempelen onu galerisine götürür. Burada bir ara Baron von Kempelen'i kaybeden Wanda, karşısında iki Kempelen görünce çok şaşırır. Bunlardan elbette biri canlıdır ama Wanda'nın ayırt edemeyeceği kadar benzemektedirler birbirlerine. Pek çok tamamlanmış ve yarıda bırakılmış olanlar içinde, bir de üstünde boş bir satranç tahtası bulunan bir masa başında oturan bir adamın olduğu bir taslak görünce Wanda merakla sorar. Baron von Kempelen, her zaman kazanacak bir satranç oyuncusu yapmak için çalıştığını ama bunun çok zor olduğunu söyler. Wanda, yanlışlıkla mekanik askerleri çalıştıran kola dokununca korkutucu bir saldırı altında kalır. Onları üstlerine çok yaklaştıktan sonra durduran Kempelen, mekanik askerlerin geleceğin ordusunu temsil ettiğini, bir gün gerçek insan kanı dökülmesinin son bulacağını ve geleceğin sahiplerinin daha iyi mühendis olanlar olacağını söyler. Wanda kendi otomatının taslağını da görür, ama bu dans eden ucube onu gerçekten korkutmuştur.

Prens Serge Oblomoff, Vorowski Şatosu'na, gelince Boleslas'ın Sonia'yı ondan kıskandığı ortaya çıkar. Kıskançlık nedensiz değildir: Sonia ve Prens Serge Oblomoff arasında duygusal bir yakınlığın yeşermekte olduğu anlaşılır. Tehlikeyi sezen Boleslas, Baron von Kempelen'in şatosuna gidererek Sonia'yı sevdiğini ve onunla evlenmek istediğini, onun bir Rus ile evlenmesine asla mü-

Baron von Kempelen, otomatlarıyla birlikte.

saade etmeyeceğini söyler. Baron von Kempelen ise Wanda'nın otomatını bitirmek üzeredir, son parça olan mekanik kalp üstünde çalışmaktadır. Onu da takınca, ortaya çıkan eser öylesine mükemmeldir ki Wanda otomatının kendisinden bile daha iyi dans ettiğini söyleyerek otomatın yaratıcısına hayranlığını gösterir.

Bu sırada, Binbaşı Nicolaieff, Wanda'nın dans gösterisi sırasında kavga çıkartmak için plan yapmaktadır. Polonyalılar'ın bir isyan çıkaracağı gün gibi ortadadır ve ilk harekete geçmesi gerekenin kendileri olduğunu düşünmektedir. Prens Serge Oblomoff, kendi bahtını da yakından ilgilendiren bu plandan habersiz, Worovski şatosunda Sonia'nın resmini yapmaktadır. Boleslas'a karşı bir sevgi besleyip beslemediğini sorar ona. Sonia, kardeşlik dışında bir duygu beslemediğini, günün birinde duyguları değişirse bunu ilk ona söyleyeceğini bildirir.

Polonyalı ve Rus askerlerin bir arada olduğu kulüpte Boleslas ile Binbaşı Nikolaieff arasında heyecanlı bir satranç maçı oynanmaktadır. Nikolaieff'in zor durumda olduğu şahının tahtanın ortasında olmasından anlaşılır, tereddüt içinde şahıyla bir rakip taşı alır, Boleslas sanki bunu bekliyormuş gibi düşünmeden yapar hamlesini: "Şah ve mat!" (Diyagram 1). Boleslas, Sonia'nın doğum günü kutlaması için kulüpten ayrılmaya

hazırlanırken yenilgiyi hazmedemeyen Nikolaieff hemen bir rövanş ister. Boleslas dostlarının kendisini beklediğini söyleyince Nikolaieff dostlarının hepsinin Polonyalı ama düşmanlarının hepsinin Rus olduğunu söyleyerek aslında kendisinden daha üst bir rütbede olan Boleslas'ı tahrik eder. Boleslas, Sonia için gecikeceğini bildiren bir mesaj yazarak rövanş teklifini kabul ettiğini gösterir. Rövanş maçı için rengi seçmesi için elinde gizlediği taşları rakibine uzatır. Nikolaieff yine beyaz taşları almayı başarmıştır. Maçın ilk hamleleri yapılmışken Nikolaieff'e dansçı Wanda'nın geldiği bildirilir. Nikolaieff onun için bir hazırlanma odası ayarlanması emrini verir. Kulübe giren Wanda'yı gören Boleslas onu selamlamak için ayağa kalkarken Nikolaieff hiç istifini bozamaz, hatta rahatsızlık verip vermediğini soran dansçıya bir miktar rahatsızlık verdiğini söyleyecek kadar da kaba davranır. Az sonra Boleslas'a şah çekince bu davranışında kendisini oyunun heyecanına kaptırmış olmasının da etkili olduğunu düşündürür. Ancak kısa süre sonra Nikolaieff'in istediğini alamadığı anlaşılır, bu oyunu da kaybettiğini kabul eder. Oyunu kazanan Boleslas, Wanda sahneye çıkınca izleyenlere katılır.

Her şey yolunda gibi görünürken Nikolaieff'in işaret etmesiyle Rus askerlerden biri Wanda'yı sahneden kucağına alıp götürür. Adamın niyetinin dostça olmadığını anlayan Wanda çılgık atın-

Baron von Kempelen, imparatoriçeye Türk'ün nasıl çalıştığını gösteriyor.

ca aralarında patlamaya çoktan hazır bir gerilim olan Polonyalı ve Rus askerler birbirine girer. Boleslas'ı gözüne kestirdiği anlaşılan Nikolaieff satrançta yenemediği rakibine karşı şimdi kılıç sallamaktadır.

Çatışmadan henüz habersiz olsa da Sonia'nın içine Boleslas'ın başının belada olduğu doğmuştur. Oblomoff ise bu fırsatta ona aşkını ilan etmeye hazırlanmaktadır. Ancak Sonia, tam da o an aslında içinde Boleslas'a karşı farklı duygular beslediğinin farkına varmıştır. Boleslas şatoya varınca Oblomoff'un yüzüne Rus egemenliğine karşı bağımsızlık savaşının başladığını ilan eder. Artık ayrı cephelerde savaşan iki ayrı ordunun subayları olduklarını anlayan Oblomoff için şatodan ayrılmaktan başka yapacak bir şey kalmamıştır.

Boleslas'ın önderliğindeki Polonyalılar özgürlükleri için bütün gücüyle çarpışsalar da savaşı kaybeden taraf olurlar. Baron von Kempelen, Vorowski şatosuna gelip Sonia'ya Boleslas'ın yaralanarak düştüğünün görüldüğünü ama hayatta olup olmadığının bilinmediğini, halen kayıp durumda olduğunu haber verir.

Şatoya galip ordunun mensubu olarak dönen Oblomoff, Sonia'ya kendisi ile birlikte Varşova'ya gelmesini önerir. Ancak Sonia, Boleslas'ı asla terk etmeyeceğini söyleyerek bu teklifi geri çevirir.

Ruslar, Boleslas'ı teslim edene yüklü bir para ödülü verileceğini ama onu saklama cüreti göstere-

cek olanların da kırbaçlanarak öldürüleceklerini duyururlar. Boleslas, yurtseverler tarafından yaralı olarak bulunmuş ve Baron von Kempelen'in evinde Sonia tarafından bakılmaktadır. Baron von Kempelen, durumun çok ciddi olduğunun farkındadır. Varlığı kendisine emanet edilen Boleslas için ne yapabileceğini düşünürken kendini satranç otomatının taslağının karşısında bulur. Sonra birden heyecanla koşmaya başlayarak Boleslas'ın saklandığı odaya gider. Sanki çok parlak bir buluş düşmüştür aklına! Boleslas'ın kafası ile tuhaf görünüşüyle aklımıza kazanan satranç otomatının kafasının üst üste oluşu canlanır aklında. Çözümü bulmuştur: Boleslas'ı satranç otomatının içinde saklayacaktır!

Boleslas, gerçekten otomatın içine girmeyi başarır. Ama hiç de rahat bir durumda değildir. Baron von Kempelen her gün en az iki saat bu şekilde kalması gerektiğini söyler. Çok kısa sürede yola koyulmayı kararlaşırsalar da Nikolaieff'in ziyareti planlarını sekteye uğratır. Kendisi de satranca düşkün olan Nikolaieff diğerleri arasında satranç otomatını görür görmez ilgilenir. Baron von Kempelen, onun son eseri olduğunu, üstünde on beş yıldır çalıştığını söyler. Nikolaieff onun gerçekten satranç oynayıp oynayamadığını sorar, oynayabildiğini öğrenince de hemen denemek ister. Baron von Kempelen, elbette deneyebileceğini ancak yeni boyandığı için dikkatli olmasını söyleyerek onu caydırmaya çalışır. Nikolaieff

İmparatoriçe, Türk'e karşı hamle yapıyor.

otomatın karşısına geçer ve ilk hamlesini yapar. Şaşkın bakışları altında, bir taraftan Baron von Kempelen tarafından boyanmaya devam eden otomat yavaş ve mekanik hareketlerle hamlesini yapar. Birkaç hamleden sonra, otomatı beğendiğini belli eden Nikolaieff, Wanda'nın otomatıyla birlikte bu satranç otomatını da kral Stanisla'sa götürmesini söyler. Baron von Kempelen buna sıcak bakmasa da Nikolaieff'in fikrini değiştirmez. Kral bir satranç ustasıdır ve bu otomatın onu eğlendireceği kuşkusuzdur.

Baron von Kempelen, Wanda, Sonia ve iki otomat Kral Stanislas'ın sarayında kabul edilir. Kral hayranı olduğu Wanda'nın otomatını beğenir ama satranç otomatı daha çok ilgisini çeker. Otomatın karşısına geçer ve hamlesini yapar, birkaç hamle içinde otomatın çok iyi satranç oynadığını keşfeder, kısa süre içinde kalesini kaybedince oyunu terk eder. Otomattan o kadar etkilenmiştir ki onu satın almak ister. Baron von Kempelen bunu kabul etmese de kralı ikna edebilecek gibi görünmemektedir. Tam bu sırada imdadına Nikolaieff yetişir. Otomatın zaten imparatoriçeye satılmış olduğunu, aynı gün Petersburg'a doğru yola çıkacağını, yolculuğa Oblomoff'un eşlik edeceğini söyler. Sömürge haldeki Polonya'nın kralı imparatoriçenin emrine elbette karşı koyamayacaktır.

Yolda verilen mola sırasında, Oblomoff ile aynı odaya konan otomatın içindeki Boleslas, acıya

daha fazla dayanamayarak otomattan dışarı çıkar ve teslim olduğunu söyler. Bu durumu şaşkınlıkla karşılayan Oblomoff ise onu hala dost olarak gördüğünü, kendisini üstlerine teslim etmeyeceğini ama Nikolaieff'in verdiği emirlerin anlamını böylece anlayabildiğini söyler. Gerçekten, otomatın sırrını daha ilk anda keşfettiği anlaşılan Nikolaieff, Boleslas'tan intikam almak için plan yapmış, onun satranç otomatı içinde canlı olarak ayağına kadar geleceğini imparatoriçeye söylemiştir. Bu haberi memnuniyetle karşılayan imparatoriçe, Nikolaieff'e, Baron von Kempelen'in şatosunu araştırma görevi verir.

İmparatoriçe, Baron von Kempelen ile karşılaşmasında Boleslas ve Sonia'nın akıbetini sorar. Kempelen her ikisinin de hayatta olmadığını söyleyince ona inanmadığını belli eder. Baron von Kempelen, bir mucize olup da geri gelseler onları affedip affetmeyeceğini sorar imparatoriçeye. Ancak majestelerinin davranışını önceden kestirmek mümkün görünmemektedir.

Otomat, meraklı bir kalabalığın şaşkın bakışları altında imparatoriçenin karşısına çıkar. Kempelen, otomatının yalnızca insan hareketlerini taklit etmekle kalmadığını, harekete geçmeden önce insanlar gibi düşündüğünü, hamlelerini hesaplayarak yaptığını duyurur. İmparatoriçe bir otomatın bunları yapabileceğinden kuşku duyduğunu itiraf eder. Otomatın içinde bir çocuğun saklanmadığından nasıl emin olacaktır. Baron von

Türk, hamlesini yapıyor.

Kempelen kendisine güvenilmesi için ısrar eder. Otomatın ön kapaklarını açarak içindeki mekanik aksamı gösterir, arka kapağı açıp bir şamdan tutarak arada herhangi yanıltıcı bir yapı olmadığını gösterir, hatta arkasını da göstererek gövde içinde bir insanın olamayacağını kanıtlar. Bir hile olmadığına ikna olmuş görünen imparatoriçe otomatın karşısına geçer, ama yine de Baron von Kempelen'den otomattan uzakta durmasını emreder. Renk kurası çekilir, ilk hamleyi Türk'ün yapacağı ilan edilir. Türk harekete geçer, mekanik bir ses çıkartarak hamlesini yapar, imparatoriçenin karşı hamlesi gecikmeden gelir.

Oyun sürerken, saraya yeni ulaşan önemli bir haber iletilir. Bunu herkese gür sesiyle duyuran Prens Potemkin olur: "Polonya bağımsızlık hareketi lideri olan Sonia adındaki kadın yakalanmıştır!" Bu haberi duyan Türk satranç tahtasındaki taşları eliyle süpürür atar! Bu küstah davranışı gören herkes şaşkınlık içindedir. Baron von Kempelen bunun daha önce hiç yaşanmadığını söyler. Majestelerine karşı yapılan bu saygısızlığın cezasız kalamayacağı açıktır. Prens Potemkin'in gözü ilk andan itibaren otomatı tutmamıştır, onu neden bir Türk gibi giydirmiştir ki? Potemkin otomatın bir çekiçe parçalanmasını önerir, yakılmasından, suda boğulmasına kadar çeşitli önerilerden sonra kurşuna dizilmesine karar verilir. İmparatoriçe, infaz gerçekleşene kadar, Türk'ü gözetim altında tutma görevini kendisini görür görmez etkilendiği genç Oblomoff'a verir.

Sarayda dans ve eğlence başlar. Bu kargaşada, Oblomoff, Boleslas'ı otomatın içinden çıkartır. İmparatoriçe, ele geçirilen Sonia'yı bir Rus soy-

lusu gibi giydirtir ve huzuruna kabul eder. Otomat, sarayın bahçesinde askerler tarafından kurşuna dizilince kar ile buluşan kan kendini hemen gösterir. Baron von Kempelen, yaralı halde otomattan dışarı çıkartılır. İmparatoriçeye, Boleslas ve Sonia'nın hayatlarının bağışlanmasını son dileği olarak bildirdikten sonra ruhunu teslim eder. Oblomoff, Boleslas ve Sonia'nın kaçışına yardım ettiğini imparatoriçeye itiraf etse de onun bunu umursamadığı, kendisiyle ilgilendiği anlaşılar.

Bunlar olurken, imparatoriçenin emriyle, Baron von Kempelen'in evini incelemeye giden Nikolaieff otomatlarla dolu salona girmiştir. Çevreyi araştırırken otomatları kontrol eden mekanizmayı da harekete geçirir. Süngülü ve kılıçlı asker otomatlar Nikolaieff'in çevresini sarar. Başlangıçta oldukça soğukkanlı görünen deneyimli asker Nikolaieff giderek durumun ciddiyetini kavrar. Kılıcını çekerek otomatlara karşı kendini savunur. Çok sayıda otomatı saf dışı bıraksa da pek çoğu tarafından ölümüne süngülenmekten kurtulamaz.

Sonia ve Boleslas sonunda kurtulmuştur. Vatandaşları için mücadeleyi sürdürecekleri mutlu bir gelecek onları beklemektedir. Perde iner.

Satranç Oyuncusu, Henry Dupuy-Mazuel'in aynı adlı romanından perdeye uyarlanmıştır. Bir önceki sayımızda, bu sayfalarda tanıttığımız 1927 yapımı sessiz sinema çekiminden sonra, bir başka Fransız yönetmen Jean Dréville, bu etkileyici romana 1938 yılında yeniden hayat veriyor. İlk film öylesine başarılı ki, yönetmenin bu kadar kısa sürede aynı öyküyü yeniden çekmeye cüret etmesini sinemaya sesin girmiş olmasına bağlıyorum. Kendisi de sessiz sinema döneminin önemli aktörlerinden olan ve Baron von Kempelen'i canlandıran Alman aktör Conrad Veidt, filmi tek başına sürüklüyor.

Aynı esere dayanmalarına rağmen iki film arasında önemli farklar var. İlk filmde Baron von Kempelen satranç otomatı yapma fikrini bir anda bulurken, ikinci filmde otomat hali hazırda yapım aşamasındadır. İlk filmde Nikolaieff otomat ile Kral Stanislas'ın huzurunda karşılaşırken ikinci filmde bu karşılaşma Baron von Kempelen'in şatosunda gerçekleşir. İkinci filmde imparatoriçe ilkine göre çok daha farklı bir karakterde ve filmin önemli rollerinden birini üstlenmiş olarak çıkar karşımıza. Bu farklılıkların, ilk filmi

elbette çok iyi analiz eden Jean Dréville'in kasıtlı olarak yaptığını düşünmeliyiz. Yönetmen, Polonya ve Rus savaşını sinema tarihinde unutulmayacak kadar başarılı bir düzeyde canlandıran ilk filmle hiçbir rekabete girmeden, Baron von Kempelen'in evindeki otomatların Nikolaieff'e karşı harekete geçiş sahnesinde halefine meydan okumaktan geri kalmıyor.

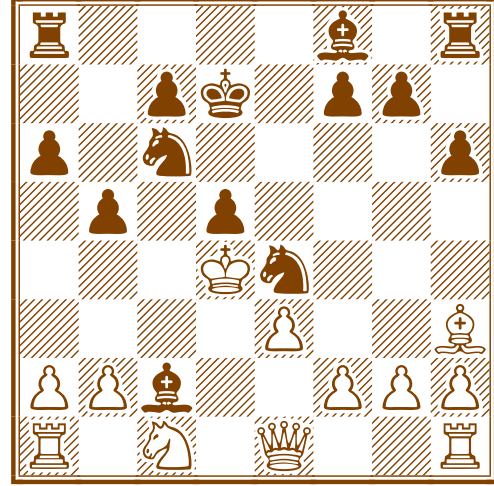
Wolfgang von Kempelen ve onun ünlü eseri Türk konusunu bir önceki sayımızda yeterince tartıştığımı düşünüyorum. Bununla birlikte, ikinci filmde Türk adına daha fazla saldırı yapıldığı açıkça görülüyor. Otomatın adının Türk olması bile Prens Potemkin'in ona karşı öfke duymasına neden oluyor. Potemkin adı, sinema tarihinde bir şaheser olarak kabul edilen, Sergei Eisenstein'in Potemkin Zırhlısı adlı filmini çağırıştırıyor. Satranç oyuncusu filmde görünen Prens Potemkin'in, sevgilisi hatta bazı kaynaklara göre resmi eşi olarak, İmparatoriçe (Çariçe) İkinci Katerina'nın yayımlacı politikalarını etkilediği biliniyor. Osmanlı Devleti'ni parçalayarak Rusya'nın egemenliği altında başkenti İstanbul'da bulunan yeni bir Bizans İmparatorluğu kurma hayali kuran, bu hayaline ulaşamasa da adı önemli bir savaş gemisine verilen Potemkin'in Rus tarihinde önemli bir asker olduğu görülüyor. Bu tarihi geçmiş, Potemkin'in Türk'e karşı önyargısını da anlamamızı kolaylaştırıyor.

Satranç Oyuncusu, izleyicisine yorum yapabileceği satranç konumları sunma açısından bir iddiası olmadığını peşinen itiraf etmekle birlikte bu açıdan ilkinden daha başarılı bir yapım olduğu izlenimi veriyor. En azından bu filmde Boleslas ile Nikolaieff arasındaki maçın seyrini görmek mümkün oluyor. Ancak en rahat görülebilen bu konumda da her iki tarafın şahının tehdit altında olduğu fark ediliyor (Diyagram 1).

Perde bir kez daha iniyor. Satranç Oyuncusu'nun bu sesli halinin tanıtımının yazılmasını tamamladıktan sonra, sessiz olanından öylesine etkilenmişken, daha yenisinin eskinin büyüünü bozmasına nasıl izin verdiğimi soruyorum kendime. Baron von Kempelen ve efsanevi eseri Türk hakkında günümüze dek ne kadar çok okumuş ve izlemiş olduğumu düşünüyorum, bu son filmi, onların hepsinin oluşturduğu parazitlenmeden arındırarak değerlendiremeyeceğimi fark ediyorum. Bu sayı için bu filmi seçtiğim ana

FİLMDEN DİYAGRAMLAR

Diyagram 1

wKd4,Qe1,Nc1,Bh3,Ra1,h1,Pa2,b2,e3,f2,g2,h2/bKd7,Nc6,e4,-
Bc2,f8,Ra8,h8,Pa6,b5,c7,d5,f7,g7,h6

Binbaşı Nikolaieff - Boleslas Vorowski

Beyaz hamlededir.

1. ♖x d5 ♘f6#

Her iki tarafın da şahı tehdit altında olmasına karşın hamlede olan Nikolaieff oyunun matla sonlandığını kabul ediyor.

geri dönüyorum: Bu film satranç sinemasında o kadar önemli bir yer tutuyor ki onu görmezden gelmek olanaksız diye düşündüğümü, izlemekten kendimi alamadığımı ve yazmamın bunların doğal sonucu olduğunu... Kuşkusuz bu daha yeni filmin de en etkileyici kahramanı Baron von Kempelen. Bugüne kadar tanıdığım diğer Baron von Kempelen'ler arasında kendisine hemen bir yer buluyor. Onu elbette kendi otomat ikizinden ayırmakta güçlük çekmiyorum. Ama zihnimdeki Baron von Kempelen imgesini ebediyen bükmesine engel olamıyorum. Bütün benzerlerini sağa sola iterek en geriden geliyor. Ve zihnimde, asla silinmeyecek bir satranç karesine, hareketi öngörmeyecek bir satranç taşı gibi gelip yerleşiyor.

Kaynaklar

- <https://www.imdb.com/title/tt003029/> (Erişim tarihi: 31.01.2021)